

ACC. N:R.

M. 14061: 1-48.^{pp.} lantbr.

Landskap: Småland Upptecknat av: Fabian Karlsson
Härad: Konga Adress: Väckelsång
Socken: Väckelsång Berättat av: "
Uppteckningsår: 1956 Född år 1894 i Väckelsång

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Jakt och djurfångst. s. 1-48. LUF 101.

Jakt och djurfångst.

Deessa uppteckningar äro till största delen minnen av avlidna äldre personers berättelser, som röa tiden senare delen av 1800-talet. Både upptecknaren far och farfar voro jägare och hade en del kännedom om jakt och djurfångst i äldre tid. Många av de gamla jaktmetoder ha ju blivit i lag förbjudna. Man använde snaror och gillor av olika slag, sköt tjäder på spel och för bloss o. s. v., sådana jakt-sätt som jägare numera ej får eller vill bruka.

Från vargjakterna finnes ej så många minnen, de ligga för långt tillbaka i tiden. Den sista vargen

i trakten sköts omkring år 1860 vid
Rändö i Linneryds socken. Vargar har
man fångat i garn. Varg-gård skulle
eftersitt hemmanstal hålla ett visst
antal fannar varqvät samt varg-
spjut. Varggarn finnes i Häckelängs
hembygdsmuseum. När budkaveln från
äldermännen i byalagen gick runt, och
kallade att man skulle samlas till
vargskall, då band man tillsammans
dessa nålstycken till större längder,
som sattes upp på lämpligt par.

När de skallkedjan vargarna mot
nåden, där de dödades med spjuten eller
sköts med bögen. Till vargskallen brukade
man sända bud efter "Boen i Blångmåla",
Linneryds socken, som var skallföde och
brukade leda vargjaktarna.

Man har också berättat om, att man fångat
varg i gropar. De har haft saka och sten-
klädda kantar, murade som en brunn.
Om varggrop säges ha varit en gilleran-
sidning. Lämningar efter en varggrop i
Väckelsångs socken finnes vid Eskilsboarn.
Varggropslämning finnes vid Torp i grann-
socknen Nöbbels.

De ^{gamla} föräldrade berättade en del händelser från
den tid då vargar funnos i trakten.
Vargarna kunde vara så närstående, att
de ibland kunde komma fram till huren
och hoppats in i den dåliga svinstian
och beto svinen. Uppvecklarens farfar
var en gång på jakt och hade gått ner
sig i ett karr och blivit sitt om födderna.
Vargen kom gått in på ett litet torpställe
för att torka sig. Han hade tagit av sig

strumporna och satt vid spisen och
vårde fötterna. Då såg han genom
skugans gavelfönster tvänne vargar
springa förbi. Men innan han hunnit
ut med lösen, så vor de försvunna.

En annan gång vakade han och en
annan jaktkamrat vid en skottglugg
på påv, men i stället för påv kommo
tvänne vargar fram till lockbetet.

De trodde först att det var tvänne hundar
varför vargarna kommo undan innan
jägarna kunna skjuta. Farfar red en
gång till kvarn med en sack såd på
hålsryggen. I en skog innan han kom
fram till kvarnen sprang en flock
vargar tvärs över vägen ett stycke
framför honom, men de brydde sig
ej om honom.

Räv lär det funnits gott om i äldre tid. Fären och hönsen voro värst utsatta för rävens skadegörelse. Men när räven hade ungar i "hiet" på våren, kunde den komma fram till husen och räven fånga katter. För att skydda fären för räven, hade man alltid på betesmarken en färebod, var de stängdes in för nätterna. Man hade också skyddsmedel, som skulle skrämma räven. På färens hals band man ett "pyngle" innehållande krut och svavel m. m., som räven skydde. I senare tid har man lagit en bit slubintiad om färens hals.

Man har berättat om hur räven kunde fånga en katt. Om kattan sprang upp i ett träd, så var den inte räddad för det. Räven sprang då runt omkring trädet.

5. ideligen runt, runt. Och katten där uppe

i trädet skulle titta efter råven varven
han sprang. Katten fick snurra med
huvudet så länge, så den till sist blev
"sira" (yr) och damp ner och blev tagen.

Här råven har ungar, går den aldrig på
fångst i närheten av sitt "hå" (gryt).

Rävjakten har skett med drivande hund,
men allra vanligast har varit att skjuta
den sid "må" (åtel) från vaktglugg. I gamla
ladugårdsdörren kan man få se hål, som
man förr använt att skjuta räv ifrån.
I lämpligt skott håll från "måkedörren" och
gödselstaden lade man ut "mål".

Det ansågs gå bäst att skjuta räv den
sidan om ladugården gödselhögen låg.
Ly där kunde se råven så lätt "sira"
att det fanns människor. Tinden lades

6. också vara mot ladugården och se ifrån.

Man brukade vanligen vara två att
turas om att vaka, ty det var dyggt, att en-
sam nattetid sitta och ha uppsikt genom
ruggen. När det var snöljus och mån-
skin, så gick det fint att sikta råven.
Före jul sågs råven komma fram till
Lockbetet före klockan tolv på natten,
men efter jul lär den komma först
framåt morgonen.

På råven har man fångat råvungar och
skjutit "likan" vid "hiel". Man har sökt
ut råvarna, om det varit svåråtkomligt.
Råvabier. Ungarna sågs man ha "kratsat"
ut. En båglik raft har fört in i Lyar,
och raftens grövre ända, som varit kluren,
har klämt fast mot ungarnas hår och
skinn och smotts omkring så de har fastnat.

7. Då har man kunnat draga ut dem.

Att fånga rår i sax har varit mindre vanligt, men det har brukats av någon.

ett ålderdomligt fångsredskap kallas råvatanna. Tunnan är ej att förväxla med Lanan, vilken är den spetsade brådan varpå de flädda rårkinnen torrades. Fångsbrådan Lannan hade tvänne kilformiga utsågningar, var i rårén skulle fastna. Brådan ställdes upp med utsågningarna uppåt och över dessa hängdes "maet" (betet). När rårén skulle hoppa uppför brådan för att komma åt lockbetet så fastnade den med tassarna i brådans kilformiga utsågningar och blev så hängande där.

Att fånga rår med förgiftade beten har ej förekommit förr än på 1900-talet. Förgiftade beten fångs ej utläggas utan Länsstyrelsens

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

8.

Lillständer och efter ankomst i Lidningarna
och Rungörelse i de närmaste kyrkorna.

Bäst var att utlagga förgiftade beten på
utkärda gödselhögar, ty råven kände lätt
sittning av människor. Råven kunde gå
i närheten av betena flera gånger, innan
den tog dem. Lättast var råven att fånga,
när det efter köld blev omslag till blid-
säder. Förgiftade beten utlades på vintern.

När flått skinnat var en råa, så sträckte
man ut och torkade det på en bräda, som
trädde in i skinnat. Denna bräda var
spetsad i ena änden, så den passade
efter råvens nos. En sådan bräda
kallades Låna "råvalåna", och att Låna
ut och torka skinn på denna kallades
"Låna skinn". Lånor användes även för

9. andra pälskinn.

Älg har inte förekommit i trakten i äldre tid. De första älgarna kommo i början av 1900-talet. Den första tiden voro de mycket sällsynta, men de har sedan förtukat sig. Tid älgjakt brukar man vanligen samla ihop större sällskap, som drager fram öfver platsen där älgar brukar hålla till.

Långre tillbaka i tiden funnos ej heller rådjur, de kommo först under senare hälften av 1800-talet. På 1870- och 1880-talen kunde man få se enstaka rådjur, men sedan har rådjuren en del år förekommit i stort antal. Rådjuren jagas på samma sätt som hare, både med drivande hund och utan, d. v. s. smygjakt på dem vid deras betesplatser samt följande spår.

10. Grävling är numera mycket sällsynt, men den förekom rikligare i äldre tid.

Grävling sköt man vanligen vid "kiet" och fängade ungarna där. Men man har också jagat grävling genom att följa spåren. Grävlingen är mest synlig mot kratten eller i tidig morgonstund, då den söker föda. Till jaktväskan brukade man för ha grävlingsskinns och skinnets av hunden pryddes då väskans lock.

Av grävlingstier lär man ha gjort bra smörja till jägarebåtarna.

Kare har i gamla tider och in på 1900-talet funnits i riklig mängd. Det är den svenska karen som förekommit. Vid karejakt har man även i gamla tider, liksom man gör nu, använt hund. Stövarjakten tillgick nog på samma sätt som nu.

Pillvågagångsättet var detsamma vid

11. barmark och då det var spårnö.

Bäst kunde stövaren "driss" då det var
frost på barmark. När drevet var i gång,
borde jägaren känna till, var han skulle
ställa sig och "passa", d. v. s. var han
brukade gå fram och det var lämpliga
"pass". Vid stövarjakt brukade man vanligen
vara flera jägare utställda på olika ställen.
Vid spårnsö kunde man skjuta hare utan
hund. Man kunde följa spåret och skjuta
haren "på baks" eller på uppspräng. Man följde
spåret tills haren börja "ygglä", d. v. s. börjat
hoppa omkring i smärre ringar, då visste man
att haren hade sitt nattläge i närheten.
Ty dessa många spår var harens "nattlamps".
Man brukade också "ringa hare". Man gick
då först omkring dungen där haren gått
in och var det ej då något utspår ur
12. dungen, då visste man att haren fanns där.

Med försikthighet kunde man genom att
följa spåret komma haren nära och kunna
skjuta. Var man två jägare, när man ringa-
de in haren, då stod den ene på motsatta
sidan för att skjuta haren på utsprång.

Vid harfångst i äldre tid har man använt
gillur, som man kallat "hasalämma". Pådana
gilluranordningar sattes ut i ståtthål
eller i öppningar i gårdsgårdar där haren
brukade ha sin gång. När haren försökte
krypa igenom, så råkade den då röra vid
en gillursticka så en tung län föll ner
och klände fast honom.

Rapphönsjakt har mest förekommit som
smygskytte på fåglarna, när de sökt föda
på stubbåkrarna eller när de skrikit ihop
sig i flockar mot kvällen. Man kunde så
smugga sig på rapphönsfloeken från åker till åker.

Horkulla har endast jagat på våren.
De har skjutits i flykten i sträcken på
värkrållarna. Då flyger de i sina bestående
banor i skymningen och jägaren hade
att laga reda på lämpliga pass.

Tjäder lär ha förekommit rätt rikligt i
äldre tid. Jägare har jagat fjäätäppa (tjäder-
tappar) när de kommit. I tidig morgonstund
på arnejade mossodlingar har man smugit
nära dem från någon luckkant eller gärdes-
gård. Det har funnits gamla jägare som
 varit hemma i konsten att "mana" från
"fjäähöna" (tjäderhöna). Det har skett med
"läkk" (lärning) och andra konster.

I gamla tider har det nog varit rått så
vanligt att skjuta tjäder på spel om
våren. Ett tjäderspel en vårmorgon sågs
vara en ovanligt ståtlig syn.

15. Himlen lysen i rött, violett, guld och blått.
Solen första strålar tränga fram färgan-
de trädens toppar röda. Där sitta skogens
fågelkung i sin topp med hängande
vingar och stjärten utbredd tikt en sol-
fjäder och med dallrande fjäderskrud som
glimrar i solen. Stuvudet håller han upp-
lyftat och halsfjädrarna äro uppreade.
Genom skogen ljuder hans kärleksång
i vårmorgonen. Gripande och stämningfull
är laulan, så man kan förundra sig
över att någon jägare en gång med
sitt skott velat störa friden och
stämningen en sådan vårmorgen.

Vid "vaafeti" (vårfridtid) börjar gammelduppar-
na att spela och håller så på långt fram
på "ocketalit". Ungdupparna börjar något
15. senare och håller på till fram i "fjäre veki".

Tjåderstjupparna spela vanligen på samma
platser år efter år. Spelskytten bords i förväg
känna till spelplatsen, dit han sedan begär
sig före dagen på morgonen. I själva dag-
gröningen spelas tjådern från grünen där
han suttit över natten. Sedan i solupp-
gången börjar "solaspelit" från topp. Har
den spelande tjådern lyckats tocka till
sig några höns, då sker spelet sedan
från marken. Har några ungtjuppar kommit
till spelplatsen, då blir det strid om hönsorna.
Spelit börjar med att tjåderstjuppen sakta,
sakta börjar "knäppa", sedan slår han
"klonken" och så följer "sissningen". När
tjådern slagit klonken skulle spelskytten
springa framåt mot fågeln. Tre till fyra
steg kunde han hinna under sissningen.

16. När sissningen slutat måste skytten genast

stanna. Endast under tjäderns sissning
gick han på sig. När tjädern håller
sig tyst och under knäppningen, då lyssnar
han. Men under sissningen varken hör eller
ser tjädern, och då gällde det skytten att
springa framåt, tills han kom i skottkilt.
När tjädern riktigt kommit i speltaget,
då går spelet fortare, så knäppning, klunk
och sissning och åter knäppning o. s. v. sker
i en följd nästan utan uppehåll.

Om höstkvällarna har skjutit tjäder
för bloss. Först måste man ha lagit peda
på var tjädern "slat äpp" (salt sig) för natten.
Sedan när det blivit riktigt mörkt gick
skytten i följd, av en kamrat med ett
kåvedsbloss på en stång till platsen.
Ibland hände det att man hade kåveds-

17. stickarna i ett "pannejärn", vars skaft höjts

nedlät och fastsatt vid en stång.
Lyset ländes sig i förran man kom fram till
jaktplatsen. Den som förde flocket lyfte
på tjädern medan skytten tog sikte och
sköt. Där det flera tjädern sittande i
samma träd, så kunde det lyckas att
skjuta allesammans, men man måste då
börja på den understa. Sköt man en
fågel som satt högt upp och denna föll
nervt och träffade en annan, då flög denna.
Knallen från skott skrämdes tjäderna.

18. På de tjädern och orre har man fångat
med snaror. Man har då byggt låga ris-
gårdsgårdar på platser där fåglarna brukade
hålla till. Dessa ristångrel var byggda
så att fågeln ledde mot en öppning där
snaran hängde. När tjädern och orre går på
marken och kommer till ett sådant hinder,

så försöka de vanligen ej hoppa eller
flyga över detta utan de följs gårdsgården
tills de komma till öppningen och hamna
i snaran. Tjådersnaror voro betydligt kraft-
igare och av annan konstruktion än
orrarnar. Tjådersnarorna voro vanligen
snodda av tagel. De voro ordnade som
"språttsnaror". Snaran hängde i en böjd
raft alldeles som ett metspö som var
nedsat i marken och raften höll spänd
med en gillersticka. När tjådern kommit
i snaran och drog, då lossnade giller-
stickan och raften påbades ut. Snaran
stramades då åt om tjådens hals och
fågeln liksom hängdes.

Det har i äldre tid funnits mycket
snar i trakten. På de stora fjungmyrarna
19. Ringmossa och Pinnamyrs skall ha varit

Kära tillhåll för stora mängder av
fågel. Där sägs man för i tiden fångat
oror med snaror. Man har liksom för
långt byggt ristångarna med öppningar
här och var. I dessa öppningar hängde
snarorna. När en orre försökte tränga sig
igenom en sådan öppning stängdes,
då fick den snaran om halsen och
blev strypt. När en orre kommit i en
snara, då springer den framåt och stryper
på så sätt sig själv, sägs det.

Man lär också ha hängt upp snaror för
oror i cemburkar. När orrarna går på
marken och "lär" för att plocka bär, då
kunde också någon råka sticka huvudet
i en snara och bli fast.

Jakt på orre har förekommit på vären
under speltiden. Då har man byggt en

"orrabo" på myren. Det var en riskoja
och den måste vara byggd så att den
passade väl ihop med omgivningen.

I denna riskoja skulle skytten dölja
sig för orrarna. Men han måste gå
dit före dagen och invänta orrarna
när de kommo i lagningen och började
"kobra" på myren. När så orrarna kommo
inom skottställ från kajan, då måste
skytten vara beredd.

Det allra vanligaste sättet att skjuta
orrfågel har varit för "bulvan", d. v. s. lock-
fågel gjord som en orre. När man
använde detta jaktsätt, då måste man
vara trå man. En man skulle stå
dold i en "orrabo" vid den reeta bulvanen
för att skjuta när orrflocken "slog till"
i träden omkring bulvanen.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

21.

22.

22.

Den andre skulle vara "kärare" ute på myren och han skulle gå omkring i flocken och driva den mot skytten i kajan. Bulvanen sattes på en jering och rester upp i ett träd. Om det så var rinfrost på träden, så syntes Bulvanorren på långt håll och prarna sloga bra till. När prarna kommo flyggande och fingo se en annan orre sitta i trädet, så slog de också sig ner. Skytten såg dem genom sina kikhål i kajan och han kunde göra sig god tid och sikta väl, innan han sköt. På detta jaktsätt har skjutits stora mängder orrar i äldre tid. Bulvanen var vanligen gjord av svart tyg och stoppad med hår eller vinkår. En sådan bulvan var lätt att resa upp. Men man hade också bulvaner gjorda av trä.

Det var Jim Traskomarkonst att göra
en sådan bulvan. Under stjärten hade
gjorts ett hål och hela jorren var ur-
holkad inuti för att den skulle vara
lättare. På var den svartmålad och med
de karaktäristiska rita vingpennarna på-
målade och rätt över ögonen. En sådan
bulvan var tyngre att resa upp än en
lyggbulvan, men den såg i stället betyd-
ligt smäckare och naturligare ut, om
den var välgjord.

Man har också använt lockfågel för orre
på marken. Man har satt ut bulvan på
stubbåker för att locka dit orrfågel till
spillsåden. Skytten har hållit sig dold
på tagom skotthäll för att invänta ossar-
na. Har, ungefär vid vilken tid de brukar
komma för att söka föda på åkern.

23.

23.

Dessa har jagat på hösten genom
smygskytte på fåglarna när de flockat
såd på Långtravarna och slubben.

Fjölfågelyakten har ej haft vidare betydelse, det är endast and som jagat. När andarna under jakttiden blivit skrämda i sjöarna har de sökt sig till diken och smärre vatten, där jägare lättare kunnat komma på dem.

Några andra rovfåglar än hönsörken har man nog ej jagat. Man sköt hök även innan socknen började betala ut skottpengar för den. Höken var ju skadegörare på hönsen.

Några mera jaktbara djur och fåglar än dessa beskrifna har ej förekommit i trakten. Några särskilda jaktmarker eller äganderätt till jakten bydde man sig ej om.

I äldre tid fick var och en jaga var
han ville. Men jägare emellan kunde ibland
såda missölycka som man inkräktade på
varandras självtagna områden. Jägare har
alla tider lidit av roundsjuka, om någon
annan lyckats bättre med jakten.

Bland icke jägare hade jägarna som idkade
jakt ej något vidare anseende. Det sålde
vara en dålig bonde, som "dängde in"
bössar och höll hundar.

Ändock att det i gamla tider funnits bra
mycket mera villevård än nu för tiden,
så har jakten ändå som en "hälsten"
(osäker) inkomstkälla, som ingen rentast
kunna leva på. Jakten har således endast
 varit bisyssla. Den som jagde bössar kunde
skaffa såväl till hushållet, om man hade råd
att behålla jaktbytet, annars sålde det i Växjö

För i tiden brukade man här i
trakten använda järnhagel vid jakten.
Här man körde till Örens kvarn i Bödes
Pondsjö socken, så passade man på att på
samma gång vid järnbruken där i slagg-
högarna plocka små järndroppar, som stelnat
i slaggen. Dessa användes som hagel.
Men dessa hagel kunde vara av sålunda
både storlek och form. Därför var de
riktigt runda, sälligen något ovals.
Men det var inte bara sådana hagel man
använde för. Man gjorde också fina blyhagel.
Då lade man en gjutform som såg ut
som en långsträckt käng med gångjärn
i ena änden och tvärrör i den
andra. I ett i ett hål var i ena halvan
en tapp, som passade in i ett motsvarande
hål i den andra halvan, och genom tappen

var ett likt hål för en spind så gjut-
formen kunde läsas till. I en sådan
gjutform kunde vanligen gjutas två olika
storlekar hagel, en sort på vardera sidan.
På vardera sidan av formen var en panna.
Från dessa pannor gingo hål ner till två
rader hagelformar. Då man smält blyet
i stöpslevan, hölls det i en panna
och blyet pann på ner i formarna.
Då det så skelnat, kunde man vända
formen och stöpa i den andra raden.
Då man sen öppnade formen, hade man
två rader sammanhängande hagel.
Redan klippte man bort haglen från gjut-
lapparna och putade dem. När man slutat
gjutningen skulle haglen slätas riktigt,
så att det ej syntes några märken efter
gjutlapparna. Man lade då en handfull hagel

smallare fränne bradlapper och så quod
man med den innerlappen och pullade haglen
runt. På så sätt blev blyhaglen släta
och fina. De minsta haglen, som man an-
vände vid fågeljakt, brukade kallas fågeldunst.
Där man göt rundkuler av bly, hade
man också längliknande gjutformer.
Men med dessa kunde man endast gjuta
en kula i ränder. Kulorna slätades på
samma sätt som haglen.
Enklare gjutformer för kulor kunde man
göra i råa potatisar eller kålrötter.
Hagel och krut måste man hava lätt till
hand, när man gick på jakt med mynnings-
laddare i äldre tid, för att kunna ladda
om kricket och lätt. Haglen brukade man
förvara i en läderpung. En sådan hagel-
pung hade hals eller munstycke av horn-eller

mässingpipor och i det sista en träplugg.

Det gick ju fint att få en sådan
pung hålla hagel i försmyrningen.

Skudet förvarade man i horn. och Kent-
horn fanns i många olika typer. Det allra
enklaste hornet var obearbetat och endast
försatt med en träbotten och en träplugg
i tilländan. De bättre hornen var pressade
glata och vackert dekorerade med en del
utskärningar eller med mässingslöst samt
med tilländan eller halven skedd med en
mässing eller kopparring. Man har även
haft raka och runda jakthorn, som hade
formen av en flaska vars hals stängdes
till med en hornplugg, som skruvades på
med gängor. Man hade både små och stora horn.

29. För att kunna signalera till jaktkam-
raterna, så hade jägaren en mässingpipa,

som bars ett snöre fästet i ett knapp-
hål. Man har också haft jakthorn gjord
av ett stort bockhorn med tappelhål på sidan.

Äldre tidens jägare voro mycket vidskepliga
och brukade många "schaus" för att jakten
skulle bli lyckad. Det var inte bra att
möta en koring förest, när man gick ut
på jakt. Gjorde man det, då skulle man
surra runt tre gånger och spotta tre gånger
för att avvärja skuren. Det lådade också
skur om en katt eller skorre sprang över
jakstigen. En det djur var ej bra att
skjuta, ty då kunde lössen bli "skämd"
och man kunde även påka ut för annat
robbas. En gammal förtändig jägare
skade sig alltid för att skjuta på en
30. korp, ty det var mycket farligt, höll man.

Dödade man en korp, så kunde man
därför komma att mista något som man
hade kärt. En bonde sköt en gång på en
korp, men hemma i ladugården fann han
sen en halv död för den dumheten.
Men bössor "skämder" (gjorde obrukbara) vanligen
är onda människor, så andra avundramma
jägare. Jägare har i alla tider varit påts
avundsjuka på varandra. Gjorde en skydd
inbång på en annans jaktställen eller
gick i vägen för en äldre, och i hemliga
konster kunnig jägare, då kunde han riskera
att få sin bössa riktigt förgjord och
skyttet rent av förlorat. Många historier
har berättats här om. Man har berättat huru
man skjutit på orrar så alla larmarna
sunnit ut dem, men orrarna har kunnat

31. flyga lika bra och varit lika krya.

Man har gått på fjäderjakt med bloss
och på hörsan. Fjäderjakt gyller, men det har
 varit omöjligt att skjuta den.
Det har berättats om olika sätt att för-
 göra hörsor. En riktigt säker gammal
skytt troddes kunna skämma en hörsan
bara med att få hålla i den eller se
på den. Andra har brukat spotta på
hörsan eller blåsa i hörspipan.
Ett mera invecklat sätt har berättats om
hur en tralldoms-kunnig jägare har kunnat
göra en annan jägares hörsan oduglig.
Om han hann ad med sin kniv knäcka
en kvist på en buske i samma ögon-
blick han hörde ett skott ljuda, på kunde
den hörsan bliva förgjord. Den kvisten fick
ij huggas av utan den skulle hänga kvar
och förtvina på busken. Under den tid kvisten

var kvar på tusken och pulnade bort,
så hölls böxan skämd.

Man kände också till medel att tota
skända och förtrollade böxor. Om man
grävde ner en sådan böxa i gödseln i
färskäppen en tid och sedan quäl den
med "makarja" (arsenik), kunde böxan bli bra.

En avundjuk jägare kunde även på
annat sätt förhindra en annan jägares
jakt. Han kunde sätta sjukdom på honom,
så att han måste avstå från jakten.

Om t. ex. en sådan trolldomskunnig jägare
kunde få tag i något av den andra, av-
föring och lade det i en flaska med
jäst och sedan sänkte ner flaskan i ett
vattnen som rann mot söder, så kunde han
i den andra mags ställa till samma "leverne"

33. (jäsning) som det var i jästflaskan.

Det var många konster och hvar en gammal
och kanske snartkonstkunnig jägare var
hemma uti. En plats för tjäderspel kunde
han t. ex. ringa in och sätta fast för sin
egen räkning, så att ej någon annan jägare
förmådde skjuta tjäder där. På en under-
gömd plats lade han ett kors av kristar,
och sedan gick han en cirkel omkring
området till utgångspunkten, men han
gick ej ända fram utan lämnade en
"port" kvar. Den denna ändpunkt utmärkte
han genom ett kors. Möjligen skedde det
där med någon lärning. Men kunde ej
någon skjuta tjäder inom det inringade
området. För att det skulle lyckas så måste
man gå genom porten mellan korsen,
och den ingången var det ju endast en
som kände till, han som ordnat det.

Den gamle jägaren kunde också skaffa sig
jämga och kunna skjuta och träffa villevad
på långa avstånd. På hösten skulle han
hava sin råg inbärgad och "balkad", d. v. s. rågen
urslagen från nekuna mot logbalken, före alla
andra i trakten. När rågen rengjorts, skulle
han i agarna söka reda på en "vappa" (ax)
med två korn, som ej blivit urhöskade. Dessa
rågkorn skulle han ladda in i ett skott
och skjuta av. Men den här trollkonsten
skedde ej ostraffad, ty nästa års rågskörd
kunde bli mycket dålig för honom.

I gamla tiden trodde man att en del
jägare kunde "mana" till sig villevad.

För att få god jaktlycka och tur med villevadet
skall en del jägare i gamla tiden ha lånat manni-
skolen från kyrkogården, som de burit i jaktväskan.

35. Men det var farligt för jägaren att behålla

degs för för länge ty de måste orkosligen
ställas tillbaka till Rysskogården, annars gick
det illa för den som lämt dem.

Den där trollharen, som trolldomskunniga
kåringar kunde skicka ut för att mjölka
andras kor, brukade ibland skämta med
skogarna för i tiden. En trollhare gick
ej att skjuta med ett vanligt skott.
Om han hade man bössan laddad med en
silverkula eller hann man att slänga en
silverknapp i bösspipan, så kunde man
lyckas skjuta en sådan hare. Men den där
trollharen var rätt mager, så man hade inte
mycket för det skottet. Den bestod endast
av ett tunt skinn och hade ben, av trä-
stickor, som "holstrade" (brända) i ändarna.

Det fanns mycket mystik och många
underliga ting man kunde påta ut för i

skogarna följde i tiden, en ligg gamla jägare berättelser. Den där skogsnuvan kunde det vara farligt att råka ut för. Som en förtrollande och förföriskt skön jungfru rökte hon locka vilse i villande skog. Men det var endast framifrån hon var såacker. Thände hon ryggen till, så var hon avskräckande ful. Hon såg ut som ett baktråg eller en ihålig och murken stubbe. Och hennes skett kunde täta hemmet i skogen. Men jägare, som ville hålla sig väl med skogsnuvan, behövde rej gå tomhände hem från jakten.

De gamla har också berättat om Oden och hans jakt. Oden jagade vixt skogsnoran. Det uppstod en så häftig storm att fjörkbränder "sojade" ner till marken. Man hörde så och skots smälla och en ryttare kom med en ful häring hängande över hästryggen.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

En annan gång kom Oden från jakten in
i en kornstall och lät sina hunder slicka
upp mjöldammlet på golvet i kornen.
Oden lämnade sedan mjölnaren en hästsko
av silver som betalning för maten åt de
hungliga hunderna.

På värdvällarna och värmåttarna kan man från
flyttfågelstråk höra ljud liknande hundskall.
Det brukar man kalla Odens jakt.

Flär skall så till sist beskrivas hur man
i äldre tider fängat och dödat en del af så
välkomna eller älskade djur. Bland dessa är
nog råttorna de man mest hållit efter.

För att skydda säden för råttor, så lär man
innan säden lades in ha satt liggkroster i
sådeslädets fyra hörn. Att ha "bräken" (ormbräken)
i botten av sådeslädet skall också ha varit bra.

Men huskatten har varit den främste rätt-
fångaren man haft. Hrs Kisse-dåns skulle
sillebräda sitt ämbete, fick han avlägga den
här eden: " Jag Kisse-dåns

lover och svär,
att hålla huset rent
från råttor i mön,
loppor i löss,
i själva vara rentlig".

Men råttorna har väl alla tider varit för
många och loppor och löss har nog ej varit
det sillebräda en katt brukar jaga.

Man har hjälpt katten att hålla huset rent
från råttor genom att används rättfällor
av olika slag. Man har här haft en
rättfälla med en egendomlig konstruk-
tion, vilken säkerligen är mycket gammal.

39. (Med följande teckning visar hur den sett ut.)

I mitten på en liten träkloss har bost-
sägats en bit och mellan kanterna i
det insägnade kaklet har böjts en anebåge.
Egenom träklossen har borrats ett hål och
genom detta hål har dragits ett tagelrep
med två fäster. Omellan dessa två tagelfäster
har satts en trälunga, som passar in i
insägningen i klossen och är lika stor
som den utåtböjda anebågen. Mellan tagel-
repets båda fäster är utanför träklossen
isatta tre små träbiter, med vilka repet
kunde spännas hårdare, så att trälungans
medslag skulle bli kraftigt. Trälungans
insättning mellan fästerna liknas spänn-
anordningen på en snickarsåg. Mitt i
klossen har borrats in en träpinne, som
pekar snett uppåt över trälungan. I rose
40. änden av pinnen är ett snöre, i vilket

hänger en liden "gillersticka" (gillersticka).
Under träkungan är en "maslecke" fastbunden
långt in i uträgningen. I stickans yttre
ända är ett litet hak, och likaså ett i trä-
kungans yttersta kant. Här fallan gilleas
fastsätter gillerstickan emellan dessa båda hak.
Här rättan en för vid det vid stickan
fastbundna "mact" (buket), lossnar gillerstickan
och träkungan smäller ner och klämmer
ihjäl rättan mot anebågen.
Uppvecknaren har en sådan rättfälla i sin
samling och en annan finnes i Häckel-
sängs hembygdsmuseum.

En annan sorts fälla är "rättalämnen"
I ena ändan av en bräda är en uppsatt
en båge och i den hänger gillerstickan.

På denna bräda ligger en annan tjockare
och längre bräda som har en enkel träled

i den borse ändan från träbågen. Det är
vanligen ett svårt hål i lämmen genom
vilket en tränagel fästas i den andra
trädan. Här är också fastbunden en tunn
trästicka, vid vilken fällan skall "masa".
Gilleranordningen är ungefär densamma
som vid den andra fällan. Gillersticken
sättes löst mellan haket i den andra sticken
och den upplyftade lämmen. För att ned
slaget skall bli kraftigare läggs vanligen
en sten ovanpå lämmen.

De lämmar och stockar man använde
vid fångande av kassar och andra större
djur voro av ungefär samma konstruk-
tion och hade samma gilleranordning
som denna fälla.

42. På här man haft en fälla, som man
fångade råttorna levande uti.

Det var en gaveläng kälåda med en lucka
i ena änden. Över på lädan var en någelsång
i vars yngre ända luckan var fästad. När
stängens ränds ända lycklis ner öppnades
luckan. En stältråd med en liten krok
i överändan höll den ändan så stängen
ner och luckan öppen. Stältråden gick
genom ett hål i fällans tak ner i fällan.
I den nedre ändan av stältråden också
en krok, på vilken betet längdes. När så
råttan skulle äta på matbiter där inne
i fällan, lossnande stängen där uppe och
luckan föll ner. Och så var råttan levande
längd. Det brukade vara ett stältråds-
galler på fällans gavel, så man kunde
se om någon råtta fanns i den.

43. Senare har man haft råttfällor av stältråd
med samma konstruktion som denna fälla.

Man har haft flera olika typer rättfällor av stälträd. Tid 1800-talet. Lörjan hade man en rättfälla som bestod av en brädlapp med en påfäst fjäderstälträdbåge som gyllrades upp. I brädlappen var islagna en halvskiva med varsa nubb som påttan kläm- des ihjäl emot när bågen slog ner.

När man använde de väggfasta sängarna och hade halva i dem, då var det rätt svårt att fästa sig för "väggskått" (vägglös) i dem. För att fänga vägglös använde man en fängsträde, kallad "Lura- träa". Man hade en mängd hål borrade halvvägs igenom träden. Man lade den träden i sänghalmen, och när man på morgonen tog upp den, hade vägglösarna krypat in i hålen. Då var det att gå till spisen och skaka

44. ur lösen i elden.

Flugor har slagits ihjäl med en "fluesmäck" (flugsmälla). Det var en låderbit som fästets vid ett träskäp. Men man har också gjort flugorna gift. Man plockade flugsvamp, vanligtvis Amanita muscaria, och lade bitar i sockervatten, som flugorna fingo äta. Det har även funnits ett giftigt flugpapper, som blöttes och lades på en tallrik med socker på.

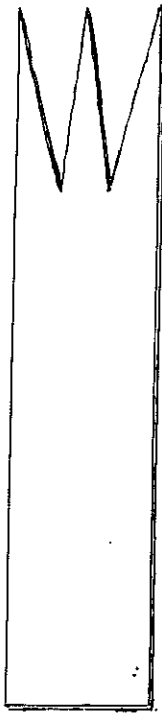
Osmar har en del kloka kunnat "mana" och "stämna möte" med. Där en som fanns stack den kloke ner sin kniv i jorden och tändade tre härdstenar kring knivskäftet. Då satte han ut tid, då osmen skulle komma fram. Men nu gällde det också för den som manad osmen att passa tiden. Osmen kröp paraden kring knivskäftet och sprutade elter. Då har sådana som varit kunniga i hemliga konstur kunnat döda osmar.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

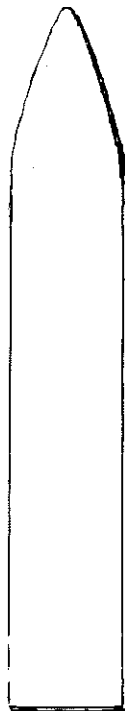
45.

ACC. N:R M. 14061:46.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND
—

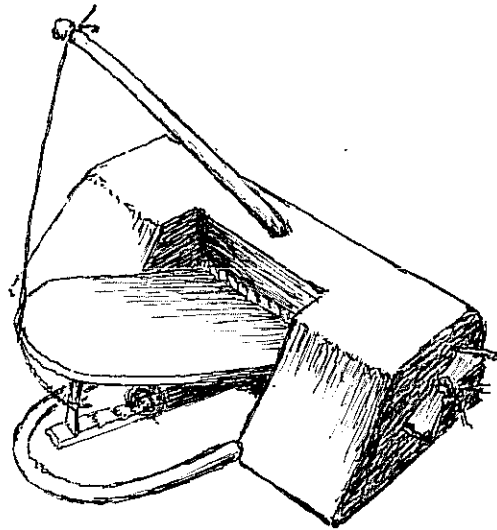
*Tanna,
fångstbräda för
räv.*

*Tana,
bräda för torkning
av rävsinn.*

ACC. N:R M. 14061:47.

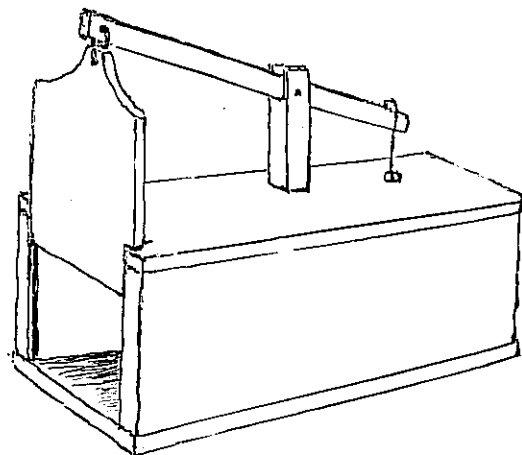
FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Råttfälla .

ACC. Nr M. 14061:48.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND
—

Rättfälla.